

K vzťahom akademickej sociálnej práce a sociálnej pedagogiky

Peter Ondrejko

Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta
Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta

Pred krátkym časom vyšlo dlho očakávané monotematické číslo časopisu *Sociální pedagogika* (2016, roč. 4, č. 1), ktoré je venované zložitým otázkam vzájomných vzťahov sociálnej práce a sociálnej pedagogiky. Žiaľ, časopis je v anglickom jazyku, čo síce zodpovedá súčasným požiadavkám na publikácie podobného charakteru, ale súčasne sa uverejnené texty stávajú nedostupnými pre značnú časť čitateľov, predovšetkým z radov sociálnej práce, ale i sociálnej pedagogiky. Naviac – v anglicky hovoriacich krajinách sa termín sociálna pedagogika ani nevyskytuje, podobne ako je zriedkavý aj pojem *pedagogy* (skôr *education science*). Do monotematického čísla prispelo viacero významných autorov, čo jednoznačne prispelo k skvalitneniu pohľadu na riešenie problematiky vzťahov sociálnej práce a sociálnej pedagogiky. Ako však vyplynulo i z uverejnených príspevkov, otázku vzájomných vzťahov sociálnej práce a sociálnej pedagogiky nemožno uzavrieť, a to tak v oblasti praxe, ako i v oblasti teórie, najmä v tzv. akademickej sociálnej práci a sociálnej pedagogike. Tieto otázky majú bezprostredný dopad na vysokoškolské vzdelávanie, jeho obsah, dĺžku, vedu a výskum, ako i na akademické vedecko-pedagogické hodnoty. Nevdojak autora napadá povestný citát Bellebauma, Bechera a Grevena (1985, s. 286): „Profesionalita ako úspešné spojenie nadobudnutia ekonomickej spôsobilosti, vedeckého uvažovania a altruistického étosu je sen.“

1 Nejednoznačnosť a veľká variabilita významu pojmu *sociálno*

Niekoľko slov o pojme *sociálno*. Adjektív *social* (-no,-ny,-ne), francúzsky, anglicky španielsky *social* a latinsky *socialis*, je synonymom k „spoločenskému“ a širšom význame znamená spoločensky prospešný, spoločensky nápomocný, súcitný, milosrdný. V bežnom každodennom jazykovom prejave znamená „sociálny“ vzťahovanie sa (zreteľ) človeka k inej osobe alebo viacerým osobám, čo obsahuje aj schopnosť človeka zaujímať sa o iného, vcitovať sa,

byť k nemu empatický. Prof. Kohoutek¹ charakterizuje sociálno ako výsledok priamej i nepriamej komunikácie, interakcií a všetkých kontaktov ľudí, čo nazýva tiež socialitou. Rôzne spoločenskovedné odbory používajú termín sociálny, sociálno v istom rozdielnom význame. Sociológia, „veda o sociálne“, sa zaoberá sociálnym stavom spoločnosti a jej (sociálnou) štruktúrou. Sociálna pedagogika sa zaoberá výchovnými prvkami sociálneho konania a správania. Všíma si ľudské individuum vo vzájomnom vzťahu so sociálnym prostredím i so snahou intervenovať do tohto vzťahu. Sociálni pedagógovia hovoria o životnej situácii, aby vyjadrili celok osoby a jej sociálneho rámca. Medzi vedné disciplíny, v ktorých je najčastejšie frekventovaný pojem sociálne v rôznych tvaroch je sociálna filozofia, ktorá pri filozofickom skúmaní života vyúsťuje do filozofického obrazu spoločenského života. Je do značnej miery analytická, ale tiež normatívna. Nie je len poznaním, ale aj hodnotením sociálneho bytia, má vzťah k jeho modelovaniu, projektovaniu a praktickému utváraniu, využíva teda svoje analytické poznatky k tomu, aby mohla stanovovať princípy a normy pre správanie človeka v spoločnosti.

Početné sociologické a sociálnopedagogické pojmy používajú pojem sociálny ako súčasť svojej pojmovej výbavy, kategóriálnej sústavy, ako napr. „sociálna rola“ v rozlíšení od roly herca na javisku. Termín *sociálny* sa však používa aj v iných disciplínach, napr. v biológii (sociobiológia), vo význame kooperácie individuí. V politológii i v samotnej politike sa ústredné problémy a ich komplexy už dávnejšie označujú termínom „sociálne otázky“. Termín používajú dokonca i mnohé veľké politické strany vo svojom názve, ako napr. Kresťansko-sociálna únia v Bavorsku (CSU), Sociálnodemokratická strana a i. V psychológii sa termín sociálna stal synonymom medziľudského a intersubjektívneho. V právnej vede a štátovede je jedným zo základných cieľov smerovania štátu (sociálny štát) a práva občana na ochranu a pomoc v núdzi. Podobne by sme našli používanie pojmu „sociálna“ aj v sociálnej politike, v ekonomike (ako napr. spoločenský alebo sociálny produkt).

Jediný záver, ktorý možno z uvedeného vyvodit', je nejednoznačnosť a veľká variabilita významu pojmu *sociálno*, *sociálny*, *sociálne*. Toto konštatovanie je významné najmä pre odraz tejto mnohoznačnosti v sociálnej práci, ktorá disponuje najväčším registrom intervencií do sociálna. Sociálna pedagogika, ktorá je hraničná veda medzi sociológiou a pedagogikou, skúma vzťahy

---

¹ Prof. PhDr. Rudolf Kohoutek, CSc. (nar. 14. 1. 1940, Brno) je významný český poradenský a pedagogický psychológ a vysokoškolský učiteľ.

medzi jednotlivcom a spoločnosťou, no v menšej miere intervenuje do každodenného života ako sociálna práca. Vo väčšej miere ako sociálna práca skúma výchovné procesy, formy sociálnej pomoci deťom, mládeži a dospelým. Jej úlohou je hľadanie účinných foriem prevencie a kompenzácia nedostatkov spoločnosti.

2 Vysokoškolské vzdelávanie

Začiatkom 90-tych rokov minulého storočia sa začalo aj na území Slovenskej republiky vysokoškolské vzdelávanie budúcich sociálnych pracovníkov, čo vzbudilo enormný záujem uchádzačov o toto štúdium. Treba otvorene priznať, že vysokoškolská príprava sociálnych pracovníkov bola skôr improvizáciou a kopírovaním zahraničných vzorov, než výsledkom profilovania vysokoškolských učiteľov v tomto odbore a inaugurácie v odbore sociálna práca vyvolávajú neraz iba úsmevy a celý rad nezodpovedaných otázok. Študijný odbor s názvom Sociálna práca sa stal súčasťou univerzitného štúdia. Spočiatku ako súčasť právnych disciplín, a až po zložitých diskusiách a administratívnych prietahoch, ktorých bol autor tohto príspevku svedkom, získala sociálna práca status spoločenskovedných disciplín. Od tých čias však naďalej pretrvávajú bazálne otázky, týkajúce sa tak charakteru sociálnej práce, ako aj jej samotnej existencie ako vedy, príp. ako akademickej disciplíny. Riešiť tieto otázky však nemožno bez riešenia vzájomných vzťahov disciplín, s existenciou ktorých je sociálna práca bytostne spojená. Sociálnu prácu preto nie je možné vymedziť vo vede ináč, iba vo vzťahu k ostatným vedným disciplinám, a to vo vzťahu k vedám o človeku (psychológia, pedagogika) a vedám o spoločnosti (sociológia, právo) ako i k vedám, ktoré sa konštituovali ako interface vied o prírode, človeku a spoločnosti, ako sociálna antropológia, sociálna psychológia, sociálna pedagogika, sociálna andragogika, sociálne lekárstvo, sociálna filozofia a i. Riešenie týchto otázok je oveľa naliehavejšie pre pracovníkov sociálnej práce ako vedy (a akademickej disciplíny), ako pre pracovníkov ostatných spomínaných vedných disciplín. Pravdepodobne kvôli zložitosti a nárokom na vysokú spoločenskovednú erudovanosť však dochádza v sociálnej práci k zanedbávaniu riešenia problematiky vzájomných vzťahov (vrátane odborných kompetencií), nehovoriac o riešení toho, čo možno považovať za sociálne.

Mohli by sme konštatovať i neudržateľnosť súčasného stavu nerozhodnosti, čomu dať prednosť – je sociálna práca konkrétna pomoc tým, ktorí sú na ňu

odkázaní (vrátane sociálneho poradenstva, práce s klientom, skupinovej i komunitnej sociálnej práce), alebo je to okrem toho i aplikovaná veda a výskum „príbuzných disciplín“, ktoré sociálnu prácu „sýtia“, aby sa dala uskutočňovať v súčasnej spoločnosti? Alebo je to dokonca nová vedná disciplína, nová kvalita, ktorá vznikla syntézou spoločenských vied a praxe terénnej sociálnej práce, vrátane reflexie vzniku a následkov „sociálnych udalostí“ ako vedná disciplína *sui generis*?

3 Sociálna pedagogika a sociálna práca

V podobnej situácii je aj sociálna pedagogika. Čo znamená sociálna pedagogika, aký je jej obsah, nemožno vysvetliť jednou vetou. Na to upozorňujú mnohí autori, ktorí sa profesionálne touto otázkou dlhoročne zaoberajú. Tak v bežnom jazyku, ako aj v odbornej literatúre získala sociálna pedagogika veľmi rozdielny obsah, no i rozdielny význam. To je samozrejme pochopiteľné a celkom v súlade s „koncom veľkých narácií“ Lyotarda, s neriešiteľnosťou sporu heterogénnych typov diskurzov, s uprednostňovaním partikularizmu voči univerzalizmu, ba dokonca i s myšlienkami sociálneho konštrukcionizmu. Príznačná je aj strata optimizmu pokroku, ktorá neraz vyúsťuje do fatalizmu a bezmocnosti (systémovo) riešiť veľké problémy a do uspokojovania sa s riešením jednotlivostí, i keď nie bezvýznamných (pomoc odkázaným, postihnutým, deviantom, obetiam, riešenie otázok feminizmu, falokratizmu, gender problémov apod.).

Napriek storočnej histórii a permanentným výzvam, pred ktorými sa sociálna pedagogika ocitá, nenachádza stále svoju identitu. Tak, ako nejestvuje jednotná prax, nejestvuje ani jednotné štúdium sociálnej pedagogiky, dokonca ani jednotná vedecká príslušnosť, ktorá je rozdielna v nemecky hovoriacich krajinách, v USA, vo Francúzsku, vo Veľkej Británii, v Poľsku i u nás, nejestvuje jednotný názor na to, čo pojem sociálna pedagogika znamená, čo súvisí s absenciou ucelenej teórie sociálnej pedagogiky.

To uvádza prof. J. Scheipl (2000, s. 2) z *Karl-Franz Universität Graz* vo svojom pozoruhodnom príspevku o stave sociálnej pedagogiky v Európe.

Zastávame preto názor, že sociálnu pedagogiku nemožno, podobne ako sociálnu prácu, charakterizovať ináč, iba v permanentnom vymedzovaní jej vzťahov k ostatným príbuzným, príp. hraničným disciplinám, i keď s ich následnou konvergenciou. Z „konca veľkých narácií“ vyplýva aj to, že obe disciplíny

sa musia novo paradigmaticky orientovať v prudko a radikálne sa meniacej spoločnosti, pre ktorú je príznačná sociálna a kultúrna dezintegrácia, ako i nové štruktúry deviantného správania, s riešením ktorých prichádzajú pravdepodobne obe disciplíny najčastejšie do kontaktu. Nemôžu sa viac jednoznačne orientovať ani na dobročinnosť a s ňou súvisiace projekty, s ktorými boli spojené v prvej polovici 20. storočia, ale nemôžu sa spoliehať ani na sociálnu politiku, resp. politológiu, v ktorej by mohli hľadať vyrovnávanie sa s globálnymi sociálnymi problémami, ani na svoju transformáciu do podoby iných spoločenskovedných disciplín, v ktorých by mohli hľadať uspokojivé riešenie svojich úloh a problémov. Súčasné fenomenologické prístupy sa stávajú jadrom interpretatívnej paradigmy sociálnych vied, i sociálnej pedagogiky i sociálnej práce. Spoločnosť vystupuje ako jav, ktorý je vytváraný a znova permanentne reprodukován v duchovnej interakcii indivíduí, ktoré ho vytvárajú tým, že sociálnym faktom dávajú význam a zmysel.

Sociálna pedagogika, ktorá má k sociálnej práci asi najbližšie, je pojmom prevažne európskym, nadväzuje na tradíciu v nemecky hovoriacich krajinách. Termín zdanlivo špecifikuje svoju „odvetvovosť“ voči pedagogike všeobecnej, školskej, predškolskej, mimoškolskej, vysokoškolskej, voľnočasovej, rodinnej, zážitkovej a mnohým iným pedagogikám. To však veľa nerieši. Otázka sociálna je totiž neodmysliteľnou súčasťou všetkých uvedených pedagogík, tak ako je výchova i vzdelávanie sociálnym javom, ktoré sa uskutočňujú vždy iba v konkrétnej spoločnosti, v konkrétnej komunite a v konkrétnych sociálnych podmienkach.

V čom teda spočíva jadro „odvetvovosti“ sociálnej pedagogiky? Na tomto mieste odhliadneme od u nás medzi odborníkmi všeobecne známych prác Krausa a Hroncovej (2007), Krausa (2008), Bakošovej (2008) a Procházku (2012). Nebudeme ani opakovať pokusy, charakterizovať vzájomné vzťahy sociálnej pedagogiky, sociálnej práce, sociálnej politiky a sociológie (najmä sociológie výchovy) a uvedieme názory nemeckých pedagógov, ktoré sú bližšie stredoeurópskej tradícii:

- Karl Mager (1810–1858), ktorý pravdepodobne ako prvý použil termín sociálna pedagogika v r. 1844, mal na mysli nové pedagogické úlohy, ktorých riešenie malo byť odpoveďou na typické problémy modernej spoločnosti ako opozitum k individuálnej pedagogike.

- Adolf Diesterweg (1790–1866) opísal v r. 1851 sociálnu pedagogiku v zmysle výchovných úloh vo vzťahu k pauperizácii ľudí v čase, keď sa nástojčivo objavil problém chudoby v priemyselnej revolúcii.
- Paul Natorp (1854–1924) vytvoril na prelome 19. a 20. storočia koncepciu sociálnej pedagogiky vo význame sociálnej výchovy, ako odpoveď na sociálne otázky, navyiac bez redukcie tejto výchovy na sociálnu pomoc a sociálnu ochranu mládeže. Na sociálnu pedagogiku sa nemalo nazerat' ako na samostatnú oblasť výchovy a vzdelávania, ale mala predstavovat' podstatný znak každej výchovy, naproti individuálnej pedagogike, myšlienky ktorej presadzovali herbartisti v systéme domáceho vyučovania. Pre P. Natorpa je sociálna pedagogika „Erziehung und Bildung zur Gemeinschaft durch Gemeinschaft“ („Výchovou a vzdelávaním k spoločenstvu prostredníctvom spoločenstva“ Niemeyer et al., 1998, s. 87).
- Herman Nohl (1879–1960) a Gertrud Bäumer (1873–1954) definovali v 20 rokoch sociálnu pedagogiku ako samostatnú oblasť výchovy popri rodine a škole. Ich úvahy a teórie sociálnej pedagogiky významne ovplyvnili priebeh a ďalší vývoj sociálnej pedagogiky osobitne po 2. svetovej vojne a ich význam pretrváva podnes (pozri o tom Lauer mann, 1998, s. 16–17; Niemeyer et al., 1998, s. 84).
- Klaus Mollenhauer (1928–1998) chápe sociálnu pedagogiku ako teóriu a prax pomoci mládeži. Označil sociálnu pedagogiku ako: „[...] tú oblasť výchovnej skutočnosti, ktorá sa stala nevyhnutnou v spoločnosti priemyselného vývoja ako systém spoločenskej pomoci začleňovania sa do spoločnosti, systém, ktorý sa rozšíril a diferencoval“ (Mollenhauer, 1968, s. 13).
- Lothar Böhnisch (*1945) definuje sociálnu pedagogiku ako pomoc prekonávaniu problémov v rôznych vekových fázach života, pričom považuje „[...] sociálnu pedagogiku za vedu o interakcii podmienok a šancí sociálnej pomoci pri problémoch integrácie, problémoch prekonávania (ťažkostí – pozn. autora) v rôznom veku a v rôznych sociálnych situáciách a kontextoch“ (Böhnisch, 1994, s. 213).
- Karin Lauer mann² (*1961) zdôrazňuje spoločenskú závislosť sociálnej pedagogiky, z čoho vyvodzuje nasledovné problémy:

² Prof. Mag. Dr. Karin Lauer mann je viceprezidentka *Sekcie sociálnej pedagogiky* a riaditeľka *Bundesinstitut für Sozialpädagogik*, 2500 Baden, Elisabethstraße 14–16.

Sociálna pedagogika je samostatná, ale vôbec nie jednoznačná disciplína a krátka, stručná definícia sociálnej pedagogiky je nemožná. Komplexnosť pojmu sociálna pedagogika je daná, okrem iného, aj mnohostrannosťou pôsobenia sociálnych pedagógov: tí pracujú v predškolských zariadeniach, v zariadeniach pre ochranu a pomoc mládeži, v krízových centrách, v zariadeniach výchovy a vzdelávania dospelých a v mnohých ďalších. Sociálnopedagogická práca obsahuje vyrovnávanie sa s najrôznejšími osobami a spoločenskými skupinami v oblasti bývania, škôl, zamestnania a práce alebo voľného času. Jej tesné spojenie s vývojom a perspektívou spoločnosti spôsobujú vznik neustále nových polí pôsobnosti. (Lauermann, 1998, s. 15)

- Sascha Neumann³ (2008) sa orientuje na teóriu poľa (Bourdieu), ktorá umožňuje sociálnu pedagogiku a jej predstaviteľov interpretovať ako dejisko obrovskej dynamiky a zápasov o moc. Treba sa vzdať konštruktivistických, ale aj hermeneutických reflexií na jednej strane a jednostrannej empirickej ovplyvniteľnosti na strane druhej. Treba sa vzdať „teórie empirie“, budovať „socioepistemológiu sociálnej pedagogiky“, dekodovať prístup k „výchovnej skutočnosti“. To všetko možno uskutočniť rozvojom empirickej sociálnej pedagogiky. Súčasne sa nazdáva, že vývoj konzistentnej teórie sociálnej pedagogiky ako teórie poznania nie je možný. Prax sociálnej pedagogiky sa bude musieť na úrovni reflexie uspokojiť s niečím, čo Neumann (2008) nazval „sociológiou sociálnej pedagogiky“.
- Lothar Böhnisch (2003) hovorí o sociálnej pedagogike ako o hraničnej vede medzi sociológiou a pedagogikou, ktorá skúma vzťahy medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Skúma výchovné procesy, formy sociálnej pomoci deťom, mládeži a dospelým. Jej úlohou je hľadanie účinných foriem prevencie a kompenzácia nedostatkov spoločnosti. Všíma si ľudské individuum vo vzájomnom vzťahu so sociálnym prostredím. Sociálni pedagógovia hovoria o životnej situácii, aby vyjadrili celok osoby a jej sociálneho rámca. Snahou sociálnej pedagogiky je posilniť osobnú zodpovednosť mladých ľudí, a tým aj ich nezávislé zvládanie všeobecných životných podmienok v spoločnosti.

Približne od začiatku 90-tych rokov minulého storočia sa začína používať v nemecky hovoriacich krajinách, ale aj v Holandsku a v Škandinávii, termín sociálna práca ako nadradený pojem, príp. ako hromadný pojem

³ Sascha Neumann je vedeckovýskumný pracovník na *University of Luxembourg, Faculté des Lettres, des Sciences Humaines, des Arts et des Sciences de l'Education*.

(kolektívum), pod ktorý patrí aj pôvodný obsah tradičnej sociálnej pedagogiky. Vo Švajčiarsku obsahuje pojem sociálna práca navyše i odbor u nás zriedka používanej sociokultúrnej animácie. Sociálna práca je považovaná za prakticky orientovanú vednú disciplínu (*Handlungswissenschaft*), a tým aj za profesiu a vednú disciplínu (pedagogiky), stáva sa odborom výučby a výskumu. Cieľom sociálnej práce je zmiernenie alebo odstránenie sociálnych problémov a podpora účasti na živote spoločnosti. Stáva sa súčasne aj formou praktizovanej sociálnej politiky, ktorá však spočíva na osobitných vlastných výskumoch. Veda o sociálnej práci (*Sozialarbeitswissenschaft*), ako často býva nazývaná teória sociálnej práce a jej tvorba, považuje za svoj predmet prax a teóriu sociálna, ako aj metódy interakcie v sociálnom poli. Tým sa definitívne stáva sociálna práca aplikovanou vednou disciplínou (sociálnej) pedagogiky. Klasický rozdiel medzi sociálnou pedagogikou a sociálnou prácou spočíval dlho v tom, že sociálna pedagogika predstavovala a nastoľovala problémy a iniciovala ich riešenie. Sociálna práca reagovala, intervenovala v reakcii na požiadavky, zasahovala a bola aj administratívne činná, ak sa ohlásil nešvár.

V rámci prekonávania fundamentalistickej diferenciacie sociálnej pedagogiky a sociálnej práce, v zmysle ich konvergenzie, môžeme hovoriť o ich rozdielnych paradigmách, príznačných pre obe disciplíny a súčasne sa pripraviť na naliehanie prívržencov Bolonského procesu⁴ transformovať časť sociálnej pedagogiky na sociokultúrnu animáciu. Za paradigmy (konvergentnej) sociálnej pedagogiky/sociálnej práce možno považovať:

- 1) terapeutickú paradigmu (klientelizácia, medicinalizácia, individuálna pomoc, terapeutická intervencia, psychologizácia, výcvik);
- 2) makrosociálnu paradigmu (sociálne plánovanie, riešenie makrosociálnych problémov, zdôrazňovanie priority ekonomiky a sociálnej politiky, prerozdeľovania, *Welfare state*, *Wohlfahrtsstaat*);

⁴ Pripomíname, že známej ostrej kritike tzv. Bolonského procesu na vysokých školách podrobil K. P. Liessmann v diele *Teórie nevzdělanosti* (2008). Uvádza, že bieda európskych vysokých škôl má meno Bologna. Reformátori univerzít poznali len jediného skutočného nepriateľa – nezávislého slobodného ducha, ktorý sa vymyká ich predstavám o štruktúrovanej a kontrolovanej vede. Po dokončení bolonského procesu sa táto fraška premení na tragédiu. Autor dokazuje, že mnoho z toho, čo sa propaguje ako „spoločnosť vedenia, vzdelanostná spoločnosť“, sú len rétorické frázy. V skutočnosti nejde o ideu vzdelania a vedenia, ale o silné politické a ekonomické záujmy. Čím viac sa prisahá na hodnotu vedenia, tým rýchlejšie stráca vedenie a vzdelanie hodnotu, a ako autor uzatvára, „kapitalizácia ducha“ vyúsťuje do nevzdělanosti.

- 3) poradenskú paradigmu (práca s klientom prostredníctvom systémov poradní, poradne pre pomoc obetiam násilia, krízové a nízkoprahové centrá, linky dôvery, manželské a predmanželské poradne, centrá pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, právne poradne a i.);
- 4) vzdelávaciu paradigmu (prosociálna výchova, liečebná pedagogika v zariadeniach, individuálne vzdelávanie, vzdelávanie v sociálnych zručnostiach, rekvalifikácia v nezamestnanosti apod.);
- 5) eklektickú a integratívnu paradigmu (pokús o integráciu a vzájomné prepojenie uvádzaných paradigiem).

Vo svetle uvedených paradigiem je budúcnosť sociálnej práce a sociálnej pedagogiky jednoznačne v oblasti vzájomnej konvergenencie, v prekonávaní fundamentalizmu zástancov divergencie oboch disciplín, a teda aj v ukončení málo efektívnych akademických diskusií o ich odlišnosti a špecifičnosti⁵. Systémová integrácia oboch disciplín získava v teórii komunikatívneho konania a z tejto teórie vyplývajúcej „kolonizácie životného sveta (*Lebenswelt*)“ ich vzájomné dopĺňanie a precizovanie, k čomu by mala prispievať aj reflexívna sebakritika.

Vo vzájomnom vzťahu sociálnej práce, sociálnej pedagogiky a sociológie možno jednoznačne konštatovať, že sa realizujú v oblasti, ktorá je výskumne v kompetencii predovšetkým sociológie. Jestvuje pomaly už neprehľadné množstvo súčasných sociologických teórií⁶, ktoré si neraz protirečia. Pokladáme za nevyhnutné, aby sociálna práca i sociálna pedagogika integrovala empirické poznatky sociológie, ako aj sociologické teórie do svojho portfólia. Ak chce sociálna práca i sociálna pedagogika pomáhať a súčasne aj meniť (spoločnosť), nezaobíde sa predovšetkým bez sociológie sociálnej zmeny, rôznych prístupov k jej analýze, evolúcii, prístupov rôznych teórií k civilizácii. Rovnako sa bude musieť obohatiť o poznatky kriminológie (sociológie kriminality) a teórií deviácie. Podobne by aj sociológia rodiny mala mať svoje trvalé miesto v sociálnej práci, napr. redukcia sanácie rodiny iba na poznatky psychológie bude sotva efektívna.

⁵ Podrobnejšie pozri o tom Ondrejko (2000), Tokárová (2013).

⁶ Sociálnym pedagógom i sociálnym pracovníkom možno odporúčať výborný pohľad do problematiky súčasných sociologických teórií, ktorý podáva Jiří Šubrt (2007, 2008a, 2008b, 2010, 2014a, 2014b) v podobe 6 zväzkov diela *Soudobá sociologie I., II., III., IV., V., VI.* Patrí k nim ešte aj staršia práca *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie* (Šubrt, 2001).

Mnohí obetaví sociálni pracovníci, najmä v teréne, ktorí dosahujú pozoruhodné výsledky vo svojej práci, na adresu sociálnej práce zdôrazňujú:

Prestaňte sa hrať na vedu. Venujte sa niečomu osožnejšiemu. Venujte svoju pozornosť praxi sociálnej práce: to je jej pravý zmysel. Prestaňte sa usilovať skúmať spoločnosť, zákonitosti, ktorými sa riadi a jej prejavy, prestaňte sa zaoberať osobnosťou človeka a jeho duševným a skupinovým životom, to prenechajte iným. Nikdy sa im nevyrovnáte, môžete iba využívať výsledky ich vedecko-výskumnej práce. Preto nie je treba univerzitné 5-ročné magisterské štúdium, tak, ako je to vo väčšine vyspelých štátov Západnej Európy, kde prípravu sociálnych pracovníkov zabezpečujú Fachhochschulen alebo vyššie odborné školy. Naše vysoké školy sociálnych pracovníkov nič nenaučia.⁷

Hovorí sa aj o teoretikoch, pre ktorých je sociálna práca „intelektuálnou zábavou“, o praktikoch, ktorí sa „neboja zašpiniť sa“, o aktéroch „zastaraného úradníckeho poňatia“, a to všetko na úkor stúpcov kvalifikovanej pomoci klientom, ako i o matematických štatistikoch, ktorí by najradšej sociálnu prácu premenili na sústavu merateľných ukazovateľov. Naučiť študentov základom sociálnej práce a absolvovať to, čo nazývame „výcviky“, nemôže byť predmetom magisterského či dokonca doktorandského univerzitného štúdia. K uvedenému problému pristupuje doslova záškodnícka činnosť niektorých katedier sociálnej práce, spojená s rozdávaním akademických titulov, neraz i politikom, s dehonestáciou sociálnej práce ako vedeckej disciplíny (ved' vraj každý lekár, teológ či pedagóg je aj sociálny pracovník), s neschopnosťou realizácie vedeckého empirického výskumu. Táto „činnosť“ katedier je spojená aj s nízkymi nárokmi na študentov bakalárskeho a magisterského štúdia sociálnej práce. Počet „študujúcich“ sociálnu prácu (v rámci denného i externého štúdia) na území Slovenska patrí ešte stále k najpočetnejším.

Následky tejto situácie sú fatálne. Otvárajú priestor pre vstup cieľov a metód, ktoré sú cudzie a nepatria do sociálnej práce (podniková ekonomika, personalistika, kontrola kvality v podobe pseudosupervízie, *Case management*, finančné poradenstvo, organizátorské postupy, misijná práca, jej najrôznejšie druhy a pod.). Všetky prispievajú k deprofesionalizácii sociálnej práce.

Ako teda ďalej – má sociálna práca rezignovať na budovanie svojho odboru ako samostatnej a osobitnej vednej disciplíny a eklekticky preberať teóriu, metódy a techniky výskumu iných spoločenskovedných odborov? Alebo by

⁷ Citát je zložený z publikovaných príspevkov, prevažne v časopise *Sociální práce/Sociálna práca*.

mala rozvíjať osobitné výskumné metódy, spojené so špecifickým poznávaním prostredia, v ktorom bude stanovovať a uskutočňovať svoje ciele? Situácia je dnes o to zložitejšia, že na rozdiel od pomerov na akademickej pôde sa v praxi viacerých profesií rozdiely v ich pôsobení v zásade stierajú. Názorným príkladom je stieranie rozdielov v praxi v pôsobení sociálnych pracovníkov, sociálnych pedagógov, niekdajších sociálnych sestier, ako i v prípade veľmi umelo rozdelených profesií, strážiacich si svoje pseudokompetencie.

Sociálna práca je dnes v podobnej situácii, ako bola medicína pred niekoľkými storočiami: vznikla integráciou praktických poznatkov a skúseností z ránhojčstva s poznatkami biológie, fyziky a chémie. Tento vývoj trval dlhé desaťročia a nie je ukončený dodnes, medicína postupne integrovala lekársku fyziku, informatiku, biochémiu a podnietila vznik vlastných nových subdisciplín. Vedu a výskum v medicíne dnes nik nespochybňuje, sú rovnocenné s terapiou. Verme, že sociálnu prácu postihne v budúcnosti podobný osud.

4 Záver

Nie je v silách jedného príspevku vyriešiť zložité vzťahy viacerých spoločenskovedných disciplín. Nepredstavujú iba akademický kabinetný problém. Na rozdiel od situácie na akademickej pôde sa v praxi viacerých profesií (napr. sociálny pedagóg, sociálny pracovník, sociálna sestra, sociálny kurátor, preventista, animátor, pedagóg voľného času a i.) rozdiely v ich pôsobení v zásade stierajú. Vzťahy tých disciplín, ktorým sa priznáva právo na rozvoj a etablovanie, však treba podrobiť dôkladnejšej reflexii, čo je podmienka vymedzenia ich miesta v sústave vied o človeku i spoločnosti. K tomu sa pridávajú aj otázky bezprostredného dopadu na vysokoškolské vzdelávanie, jeho obsah, dĺžku, vedu a výskum, ako i na akademické vedeckopedagogické hodnoty. V konečnom dôsledku však ide o dopad na ich kompetencie v uskutočňovaní svojho poslania v spoločnosti.

Literatúra

- Bakošová, Z. (2008). *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta.
- Bellebaum, A., Becher, H. J., & Greven, M. T. (1985). *Helfen und helfende Berufe als soziale Kontrolle*. Essen: Deutsche Gesellschaft für Soziologie.
- Böhnisch, L. (2003). *Pädagogische Soziologie: Eine Einführung*. München: Juventa-Verlag.
- Böhnisch, L. (1994). Sozialpädagogisches Handeln als Grundlage sozialer Infrastruktur in den neuen Bundesländern. In F. W. Bush (Ed.), *Wege entstehen beim Gehen* (s. 213–224). Dresden: Technische Universität.

- Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
- Kraus, B., & Hroncová, J. (2007). *Sociální patologie*. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Lauermann, K. (1998). *Sozialpädagogische Berufsbildung: Genese-Gegenwart-Zukunftsperspektiven*. Innsbruck: Studien-Verlag.
- Liessmann, K. P. (2008). *Teorie nevzdělanosti*. Praha: Academia.
- Mollenhauer, K. (1968). *Einführung in die Sozialpädagogik: Probleme und Begriffe der Jugendhilfe*. Berlin: Beltz.
- Neumann, S. (2008). *Kritik der sozialpädagogischen Vernunft: Feldtheoretische Studien*. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft.
- Niemeyer, C., Drerup, H., Oelkers, J., & von Pogrell, L. (1998). *Nietzsche in der Pädagogik. Beiträge zur Rezeption und Interpretation*. Weinheim: Deutscher Studienverlag.
- Scheipl, J. (2000). Antworten auf neue Herausforderungen. *Sozialpädagogische Impulse, Sonderheft*, 7–13.
- Ondrejko, P. (2000). Príspevok k otázkam vzťahov sociálnej pedagogiky a sociálnej práce. *Pedagogika*, 50(2), 181–191.
- Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Praha: Grada.
- Šubrt, J. (2001). *Postavy a problémy soudobé teoretické sociologie*. Praha: ISV.
- Šubrt, J. (2007). *Soudobá sociologie I (Teoretické koncepce a jejich autoři)*. Praha: Karolinum.
- Šubrt, J. (2008a). *Soudobá sociologie II (Teorie sociálního jednání a sociální struktury)*. Praha: Karolinum.
- Šubrt, J. (2008b). *Soudobá sociologie III (Diagnózy soudobých společností)*. Praha: Karolinum.
- Šubrt, J. (2010). *Soudobá sociologie IV (Aktuální a každodenní)*. Praha: Karolinum.
- Šubrt, J. (2014a). *Soudobá sociologie V (Teorie sociální změny)*. Praha: Karolinum.
- Šubrt, J. (2014b). *Soudobá sociologie VI (Oblasti a specializace)*. Praha: Karolinum.
- Tokárová, A. (2013). Edukačné aspekty sociálnej práce. *PEDAGOGIKA.SK*, 4(3), 214–232.

Autor

prof. PhDr. Peter Ondrejko, DrSc., Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta,
Ústav pedagogiky a sociálních studií, Žižkovo nám. 5, 771 40 Olomouc,
e-mail: pondrejko37@gmail.com